

УДК 321.01

О.О. Поплавський, О.С. Гаврильченко

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ДИКТАТУРА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У статті аналізуються характерні риси диктаторського правління, ефективність, вплив на розвиток держави і суспільства, особисту долю диктатора.

Ключові слова: влада, диктатура, політичний режим, держава.

В статье анализируются характерные черты диктаторского правления, эффективность, влияние на развитие государства и общества, личную судьбу диктатора.

Ключевые слова: власть, диктатура, политический режим, государство.

This article analyzes the characteristics of a-dictatorial government, its political impact on the state and society, the personal fate of the dictator.

Keywords: government, dictatorship, political regime state.

Характер будь-якого політичного режиму напряму зв'язаний з історією держави, традиціями народу, рівнем політичної культури. В різні історичні періоди державна влада може мати свої характерні риси та особливості, здійснюватися за допомогою деяких методів і засобів. Від цього залежать механізми взаємодії суспільства та держави між собою, методи політичного управління країною, об'єм прав, свобод та обов'язків громадян.

З точки зору загальноприйнятої політології існують два основні типи політичного режиму – демократичний та недемократичний (диктаторський). Основною характеристикою демократичного режиму є пряме залучення громадян на здійснення державної влади в країні. В свою чергу диктаторський режим характеризується повною відсутністю участі громадянського суспільства в механізмах здійснення державної влади, зосередження всієї повноти влади в руках однієї особи або групи осіб, яких не обмежені будь-якими суспільними чи політичними інститутами. Звертаючись на те, що нерідко в умовах диктатури зберігаються демократичні процедури та інститути, їх реальний вплив на політику зведений до мінімуму. Як правило, функціонування диктаторського режиму супроводжується репресивними мірами (діями) проти політичних опонентів, жорстким обмеженням прав і волі громадян.

Осмислення диктатури як сукупності форм і методів здійснення влади завжди займало важливе місце в дослідженнях багатьох філософів. Ще в античності це питання досліджували Платон, Аристотель, римські філософи середніх віків – Ф. Аквінський, В. Оккам, М. Падуанський. У Відродження – Н. Макіавеллі, Т. Мор, Ж. Боден. У XVII ст., після закладення засади нової науки й створювались європейські нації, в держави, різні аспекти цієї проблематики розробляли Г. Галілей, Ф. Бекон, Г. Р. Декарт, П. Гасенді, Б. Паскаль, Д. Гарінгтон, С. Пуфендорф, Д. Локк, І. Ньютон, Г. В. Лейбніць; у XVIII ст. – Ш. Монтеск'є, Ж-Ж. Руссо і ін.; в XIX ст. – Г. В. Ф. Гегель, Ф. В. Й. Шелінг, А. Шопенгауер і ін.

Щипце та ін. У XX ст. до вивчення феномену диктатури
Арендт, Р. Арон, Ж. Бодіяр, М. Вебер, Ж. Дельоз, Ж. Деріда,
Еноті, Б. Рассел, Ж.-П. Сартр, П. Тіліх, М. Фурко, Ю. Хабермас,
та ін. Починаючи з 80-х – 90-х рр. XX ст. у зв'язку з колапсом
комуністичної системи та потребою вибудувати владні системи
північноєвропейських держав, у країнах східноєвропейського
європейського інтерес до дослідження засад тоталітарних режимів. В
європейській проблематиці досліджується М. Говлетом, В. Євдокимовим,
М. Д. Клітченком, В. Ковальчуком, Н. Латигіною, Г. Симоном,
та ін., в Росії – А. Галкіним, А. Демидовим, М. Ільїним,
М. Петровим та ін.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що за даними неурядової
організації Open House (штаб-квартира – м. Вашингтон, округ Колумбія),
результати дослідження демократичного устрою, близько двох третин
населення живуть в умовах диктатури, два мільярда людей потерпають
від авторитарної влади. На думку представників цієї організації у світі
існує 106 диктатур або часткових диктатур, що складає 54% націй.
Тому метою статті є необхідність аналізу ефективності
авторитарного правління, його вплив на розвиток держави і суспільства,
роль самого диктатора.

Поява диктатури є результатом реакції мас на політичні і
економічні кризи. Подібні явища супроводжуються масовими
протестами («вибитих з колії» людей). В результаті дії
індивідуальних (міграції, економічних криз, революцій та т.і.) індивідів
взаємодіючи своїми соціальними групами і культурними нормами.
Індивідуальна особистість легко потрапляє під вплив і нею можна
керувати. Миси, які складаються із таких людей, дуже чутливі до
пропаганди, які готові запропонувати нову об'єднуючу основу, нову
ідеологію деяка ілюзія залучення індивіду до чогось спільного
держави, партії). Причини диктатури можуть бути не тільки
внутрішні. Інколи диктаторський режим може встановитись як
в результаті зовнішньої загрози, причому вони можуть бути не тільки
військовими і уявними. В даному випадку загрозами можуть виступати:
загроза виникнення воєнних конфліктів, загроза втрати незалежності
держави, територію країни.

В умовах диктатури економіка і виробництво перебувають під
жорстким контролю держави. Це забезпечує її могутність,
можливість мобілізувати всі ресурси та зосередити пріоритети в економічній
структурі та розвитку військово-промислового комплексу,
що свідомо жертвуючи інтересами інших галузей економіки.
Активна діяльність держави використовує і як засіб політичного
впливу на націоналізація (одержавлення) засобів виробництва
і всім господарським життям дозволяють диктаторському
режиму мобілізувати трудовими ресурсами країни для реалізації актуальних
економічних і духовних проблем.

У правовій сфері диктатура характеризується повним свавіллям і нехтуванням закону. За оцінкою В.Леніна, «диктатура – влада, поборювана законами» [2, С.383]. Політичні репресії та терор при житті суспільства проникають не стільки внаслідок настанови на «класових ворогів», що прямо декларувалося, а як вимушені примусових заходів для встановлення «ідеальних» порядків, суспільного ладу, проголошених політичною силою, що прийшла до влади. В умовах диктатури терор супроводжується установою ідеологічно-справжнього законодавства, а пенітенціарна система – офіційно розглядається як логіка боротьби з ідеологічними супротивниками засобами правоохоронних органів веде до втрати законності в суспільстві, до свавілля і невідповідності силових правоохоронних структур і органів [1, С. 379].

Диктаторські режими можуть спиратися на державний терор, який не застосовувати його. Втім, дослідники погоджуються, що він майже завжди заснована на змові, головна мета якої – привади державних коштів обраною клікою поплічників. У цих умовах диктаторський режим дуже легко перетворюється на клентократію – політичну влада базується на корупції і фінансових зловживаннях. «Коли влада залежить від підтримки дуже небагатьох людей, то ефективним способом керування є корупція, підкуп, шантаж, вимагання і так далі, – говорить Буено де Мескіта, професор політології в університеті Нью-Йорка зберегти відданість прибічників, треба їм добре платити» [1]. Диктатор хоче залишатися на вершині, працюватиме в інтересах не більшої частини населення, а лише купки людей, від яких залежить його влада. Деспотичне правління сприяє росту внутрішніх економічних проблем. За думку Б. Буено де Мескіта: «Коли економічні обставини прискорюють падіння диктатора, його прихильники починають нервувати, що він не зможе підтримувати їх, і шукають, кому продати себе дорожче» [1]. Такі ситуації іноді приводять до військових переворотів.

За словами відомого італійського письменника, філософа та журналіста XX століття Альберто Моравія: «Диктатура – це держава, в якій всі є одним, а один всіх». Дійсно, починаючи з перших диктаторів Стародавнього Риму Сулли та Цезаря і закінчуючи вчорашніми та сьогоднішніми продовжувачами їх традиції будь то Ким Ір Сен, М. Каддафі чи Б. Асадовіч, як правило, займали свою посаду після повалення законного президента, цивільних осіб, йшли по шляху залякування преси, встановлення контролю над фінансовими потоками, знищення громадянського суспільства і парламентаризму. Пригнічувалися будь-які особисті думки, завдяки чому створювалося відчуття єдності населення навколо фігури диктатора.

Суть диктатури полягає в організаційному принципі: єдності влади – законодавчої, виконавчої і судової або в особі диктатора (його групи). Як правило, в умовах диктатури існує легально одна партія, що виступає стрижнем всієї політичної системи, політичного

... партії стоїть лідер, що ототожнює загальну доктрину і долю
... такого ступеня, що доки він стоїть у владі, навколо нього
... культ особистості. Бюрократична організація партійної
... єрнім принципі «фюрерства», «вождізму», тобто незмінності
... лідера – ще одна особливість диктаторського режиму.
... процедури, характерні для демократичної форми правління, уміло
... рощає владою. Дуже часто вибори фальсифікуються владою або
... формально.

... характерна риса диктатури – це пошук ворогів. Спочатку
... рани, потім – за її межами. Першими жертвами стають
... а і ними й свобода слова. Для диктатора немає нічого
... ніж вільний дух і свобода вираження. Режим особистої влади
... не і приходом до урядової резиденції чи з її захоплення, а з
... стодних видань. Коли з внутрішніми ворогами покінчено
... ймють супротивники зовнішні. Після цього починаються
... тери, анексії територій сусідніх держав, нагнітання
... ті терорії, підтримка терористів. У випадку особистої диктатури
... акрилізація особи диктатора, формується культ вождя. Життя в
... і навідує військовий табір, приватне життя громадян звужується
... вонервної участі в політичних заходах, різко зростає значення
... мітерств, інститут безпеки (гестапо, НКВС та ін.) стає

... іпни визначають іншу спільну рису диктаторів. Диктатори не є
... себе, але більшість з них поділяють не дуже приємні риси. Як
... люди, які жадають необмеженої влади, краси, слави, пошани і
... але подночас вони геть позбавлені вміння співчувати іншим. На
... торії психології Гарвардського університету Стівена Пінкера
... диктатори притягує найгірших представників людського роду,
... шовів» [1]. Причому деспотична поведінка диктаторів – це не
... влення певної людини або нещасна випадковість, через яку до
... ста психопат. Диктатура – результат політичної структури, яка
... тнику модель поведінки.

... ший змістовну характеристику результатів правління
... ра режимів показують країни, де до влади приходять очолювали
... і так званих «силових структур». Хтось приходив до влади в
... ереспорту, хтось отримував її в спадок, хтось був обраний в
... шовкування. Не дивлячись на варіант приходу до влади подальші
... вались приблизно однаково – диктат або тиранія, нехтування
... і ти економічними законами і, як результат, економічний та
... криж. Деякі результати такого правління показані в таблиці 1.

Таблиця 1
Порівняння результатів правління диктаторських режимів другої половини ХХ століття, очолюваних професійними військовими

№ п/п	Ім'я диктатора (країна, роки життя)	Роки правління	Валовий внутрішній продукт на душу населення	Особиста доля
1	Фульхенсіо Батиста (Куба, 1901-1973)	1933-1959	дані відсутні	Повалений, помер у вигнанні
2	Муртала Мухаммед (Нігерія, 1938-1976)	1975-1976	\$2800 (189 –е місце в світі)	Розстріляний в особистому автомобілі
3	Жозеф-Дезире Мобуту (Заїр, 1930-1997)	1965-1997	\$400 (228 –е місце в світі)	Повалений, помер у вигнанні
4	Георгіос Попадопулос (Греція, 1919-1999)	1967-1973	\$23600(63 –е місце в світі)	Повалений, помер в'язниці після 26 років ув'язнення
5	Фердинанд Маркос (Філіппіни, 1917-1989)	1965-1986	\$4700(165 –е місце в світі)	Повалений, помер у вигнанні
6	Іді Амін (Уганда, 1928-2003)	1971-1979	\$1500(204 –е місце в світі)	Повалений, помер у вигнанні
7	Муаммар Каддафі (Лівія, 1940-2011)	1969-2011	\$11300(109 –е місце в світі)	Вбитий повстанцями
8	Омар Бонго (Габон, 1935-2009)	1967-2009	\$19200(72 –е місце в світі)	Помер від ринку
9	Уго Чавес (Венесуела, 1954-2013)	1999-2013	\$11600(99 –е місце в світі)	Помер від ринку
10	Мануель Норьєга (Панама, 1934- по т.ч.)	1983-1989	\$16500(81 –е місце в світі)	Повалений, відбуває 25 років 60-ти річного строку ув'язнення
11	Алі Абдалла Салех (Йемен, 1942- по т.ч.)	1978-2012	\$2500(187 –е місце в світі)	Повалений, перебуває у вигнанні
12	Теодоро Обіанг Нгема Мбасого (Екваторіальна Гвінея, 1942- по т.ч.)	1979- по т.ч.	\$25700(58 –е місце в світі)	Знаходиться при владі
13	Башар Асад (Сирія, 1965- по т.ч.)	2000- по т.ч.	\$5100(159 –е місце в світі)	Знаходиться при владі

Сьогодні немає можливості скласти об'єктивний рейтинг найжорстких диктаторів світу. Злоба, безумство, жага крові людини, що знаходиться на вершині влади не піддається ніякому вимірюванню. Не розглядаючи абсолютну кількість жертв політичного переслідування, ідеологічно обумовлену політику, яка направлена на вбивства, як основні фактори, тоді список мега-вбивць очолює Мао Цзедун. Під час його 27-річного правління загинуло до 75 млн. людей. Насиллям не постраждали І. Сталін. Манія переслідування, безумна колективізація та...

Відома ще до початку Другої світової війни забрала з життя 20 млн. людей. До цього числа кількість жертв в ході війни, втрати в ході війни на цей час подвоюються.

Таблиця 2

Таблиця кількості загиблих в результаті правління диктаторських режимів ХХ століття [4].

Диктатор (роки правління)	Кількість загиблих за час правління, чол.	Головний злочин режиму
Гітлер (1933-1945)	від 1,1 млн. до 2, 5 млн.	Геноцид вірмен
Чунг Ік Іл (1948-1994)	близько 1,6 млн	Війна в Кореї
Мінь Мінь Мінь (1975-1979)	близько 1,7 млн	Війна у В'єтнамі
Пол Пот (1975-1979)	від 1,7 млн. до 2, 4млн	Геноцид в Камбоджі
Саддам Хусейн (1969-2003)	близько 2,0 млн.	Геноцид курдів
Ясінсар Халфауї (1969-1971)	від 2,0 млн. до 12,0 млн.	Геноцид в Бангладеш
Ідді Амін (1941-1944)	близько 4,0млн	Вбивство мирних громадян у Другій світовій війні
Ленін (1917-1924)	близько 4,0 млн	Громадянська війна в Росії
Чан Кайші (1925-1949)	близько 10,0 млн	Різня на Тайвані 1947 рік
Гітлер (1933-1945)	від 17,0 млн. до 20,0 млн	Голокост
Пол Пот (1975-1979)	від 40,0 млн. до 60,0 млн.	Створення системи Гулаг
Чунг Ік Іл (1941-1976)	від 45,0млн. до 75,0 млн.	Великий голод у Китаї

Виданий список диктаторів спираючись на кількість політичних вбивств належить А. Гітлеру. Під час війни в Європі через злочинні дії його режиму щорічно гинули від 3-х до 4-х млн. А якщо розглядати в якості основного критерію відсоток вбитих до населення країни, тоді всіх перевершує камбоджієць Пол Пот. Результат його чотирирічної диктатури в період з 1975 по 1979 рік режиму став кожен третій мешканець країни – в загальній кількості до 3-х млн. чоловік. За рівнем жорстокості недалеко від нього йде іракський диктатор Саддам Хусейн, який наказав своїм підлеглим вбити до смерті, отруїти газом чи застрелити майже 2 млн. людей. Найпотімшим вбивцею був і Іді Амін. Колишній офіцер британської армії прийшов до влади в Уганді в результаті перевороту у 1971 році. Його жорстокості стали до 0,5 млн. людей, із яких не менше 2-х тис. загинуло особисто. За деякими даними сам Іді Амін був канібалом.

Дуже цікава особиста доля найбільш відомих світових диктаторів – переслідував диктаторів не тільки за життя. Історія зберегла чимало прикладів того, як народ, який ще вчора боготворив своїх лідерів, виконуючи плани та задуми, народжені розумом диктаторів, не залишав їм спокою і після смерті. Так, Наполеон був при владі 20 років, Олівер Кромвель – ще менше. Кромвель помер у 1658 році, а вже у 1661 році його тіло дісталося із могили, повісили на шибениці, а потім четвертували і голову виставили на загальний огляд. Таким чином в Англії квітались з державними злочинцями караючи їх за зраду. Кінець Наполеону теж був страшний. Із його особистих слів, в залізній клітці Тамерлана він відчував би себе краще ніж в ув'язненні на острові святої Олени. Забальзамоване тіло Йосипа Сталіна, що пролежало в Мавзолеї на Червоній площі Москви майже 10 років, було поховано в 1991 році, щоб уникнути небажаних соціальних хвилювань. Вбивство М. Каддифі було предметом бурних обговорень у всьому світі. Сьогодні ми спробуємо проаналізувати результати правління і кінець інших диктаторів ХХ століття, що залишили свій слід в історії.

Смерть деяких з них може бути цікавою та повчальною історією. Диктатор італійського фашизму Б. Муссоліні у квітні 1945 року був схоплений разом зі своєю коханкою партизанами і за вироком комітету порятунку Італії були повішені в той же день. Їх тіла були відправлені в Мілан і повішені на центральній площі головами до низу. Перехожі плювали на трупи, кидали камінням, фотографувались на їх фоні. Коли Гітлер дізнався про смерть Муссоліні та оскверненні його трупа, він наказав власній охороні не допустити потрапляння його тіла до рук радянського командування. 30 квітня 1945 року Гітлер і його нововиявлена дружина проїхали повз смертельну отруту ціанід, а сам фюрер встиг ще і вистрілити собі у скривлені ноги. Їх тіла були спалені.

И. Сталін дожив до глибокої старості – на момент смерті йому було 73 роки. 1 березня 1953 року після вечери та перегляду фільму він ліг спати на наступний ранок із своєї кімнати так і не вийшов. Охорона намагалася увійти в його кімнату тільки через день і знайшла диктатора на підлозі, калюжі власної сечі – у нього трапився обширний інсульт, але він був ще живий. Помер «Батько народів» 5 березня.

Іспанський диктатор Ф. Франко дожив до 80-ти років, хворів на той же цюму хворобою Паркінсона – дегенеративним захворюванням, яке призводить до проблем з рухами. 30 жовтня 1975 року він впав в кому, підключений до апарату штучного життєзабезпечення, але не проживав більше місяця помер. Подібним чином припинилось життя на 82-му році життя китайського диктатора Мао Цзедуна, корейського Кім Ір Сена. Що цікаво, в Північній Кореї, після смерті Кім Ір Сена в 1994-му році було прийнято рішення, що він буде займати пост президента вічно.

Останній комуністичний лідер Румунії Н. Чаушеску зустрів свій кінець життя на Різдво 1989 року. 22 грудня він і його дружина були заарештовані. Уже того ж дня осуджені та приговорені до смертельної страти за геноцид та корупцію. Вирок негайно був виконаний. У грудні 2006 року правління

Хусейн був повішений за вироком суду за вбивство 148 іракців у
1968 році (тоді він влаштував різню у відповідь на замах на своє життя).

Мілошевич, який правив країною біля 40-ка років. Після його
падіння колишнього керівника Лівії було виставлено на загальний
виступ кілька днів в холодильній камері овочевого магазину міста

Мілошевичу диктатору А. Піночету останні роки життя отруїли
вбивством недоторканості, арештами, судовими процесами, які
його наблизили його кінець. Попадопулос та Іоаннідіс з грецької
полковників» після суду були відправлені відбувати довічне
в'язницю. Лідер Сербії С. Мілошевич помер у тюрмі до винесення
вироку природним трибуналом в Гаазі. Португальський президент Томаш
Мініш Каєтану, які були повалені в 1974-му році «революцією
у Португалії» були вислані в Бразилію. Нігерійський диктатор М. Мухаммед
Біафра захоплення влади був розстріляний в особистому автомобілі.
Лідер національного звільнення» Панами М. Нормега і до сьогодні
в'язниці, відбуваючи 25-й рік із 60-ти літнього строку

в'язниці [5].
Вважаючи поширеній на Заході думці, диктатура не завжди має бути
найкращою формою правління для всіх країн і націй. Деякі диктаторські
режими не мають жодних ознак занепаду, не кожний народ хоче жити в
вільній країні. Прогнозування свободи і демократії в багатьох випадках не є
випадковими. Поки якість життя залишається високою, а
можливість жити, як вони бажають, громадяни залишатимуться
вдоволені диктатурою. Приміром, деякі країни Африки та
Близького Сходу достатньо заможні для того, щоб жити подальше
під владою диктаторських урядів. Наслідки так званої «арабської весни»
показують те, що іноді погана демократія може бути гіршою за гуманну

Диктатори починають однаково – обіцянками щастя та процвітання
на майбутнє, а закінчують розправами з інакдумцями та відчуттям
небезпеки при владі. Вони вірять в свою безкарність і своє безсмертя.
Диктатура дійсно, підвищує рівень життя простих людей. Лівія за часів
Мухаммеда Каддафі завдяки видобутку нафти та газу за своїми соціальними
стандартами була прикладом для багатьох арабських та африканських країн.
Влада диктатора все завершилось як завжди ненавистю підданих і
вимаганнями кінця диктатури. Після повідомлення про смерть М. Каддафі
в Триполі довелося закрити для польотів, оскільки стрілянина в
Триполі відбувалася всю ніч. В черговий раз було підтверджене правило
диктатури – чим довше існує тоталітарна конструкція, тим
ближчим є кінець диктатора і його режиму.

Найбільшим ворогом диктаторів є час. Падіння диктатур відбувається
різними шляхами – від перемов та демократичних реформ до насильства та
революцій. При цьому треба підкреслити, що повалення

диктаторського режиму не є ідеальним рішенням для всіх. Повстання не уникають негативних наслідків авторитарного режиму і будуть привертати увагу побажання своїх громадян, диктатура є просто іншою формою керування країною, яка на передній план висуває порядок, а не свободу громадян. Практично всі диктатори загинули чи то від рук своїх громадян, чи то від рук найближчого оточення, як Юлій Цезар, чи їх повалили як Беніто Муссоліні, чи розстріляли як Н. Чаушеску. Іронія долі полягає в тому, що диктатори, як правило, самі вирішують свої могили. Складно сказати про можливість змін, не бажаючи віддавати владу вони автоматично знаходять свій кінець, який буде запланованим і однозначним. У країнному перевороті, вигнання, як туніського президента Зін Ель-Абідін бен Алі, чи вбивств підсудних, як для єгипетського правителя Х. Мубарака, або смерті віце-президента чи осколка снаряда – як для М. Каддафі.

Для усіх країн, які тим чи іншим способом відходили від диктатури, повстає дуже складна проблема – знаходження об'єднаної формули для суспільства в якому могли б співіснувати жертви режиму і переможці. Це найголовніше і найскладніше завдання, яке мають розв'язати країни після повалення в себе диктатури. Зрозуміло, що скинути диктатуру – це одна справа, а от звільнитися від її наслідків – зовсім інша.

Як свідчить світовий досвід – не всі країни добре впоралися з цим завданням. Аргентина, наприклад, до цього часу шукає об'єднаної формули після серії диктатур у 1970 – 1980-х роках. Тоді внаслідок так званої «бурної війни» було вбито або зникло тисячі активістів. Незважаючи на те, що були проведені деякі судові процеси, але до кінця винні не були покарані. Внаслідок цього аргентинське суспільство до цього часу залишилося розділеним та шукає відновлення справедливості. Цікаво, що Аргентина – це приклад країни, типологічно близької до України, де після повалення диктатур такої суспільної єдності не було. Недоведення розслідувань до судових розглядів – це та помилка, яку не можна повторити сьогоднішня українська влада.

Водночас є країни, де таку формулу було знайдено. У 1974 році Греція позбавилася своєї диктатури «чорних полковників», яка правила з 1967 року. Існує різка подібність того, як було повалено диктатуру в Греції та в Україні. Одне і друге було спричинено студентськими протестами. І там і тут були жертви серед протестувальників. У січні 1975 року був проведений «грецький Нюрнберг» – судовий процес, на якому представники «чорних полковників» – Попадопулос, Паттакос, Макарезос, Іоаннідіс – були засуджені до страти за звинувачення у державній зраді (пізніше ці вироки були замінені на пожиттєве ув'язнення). Окрім суду за узурпацію влади відбувався так званий «суд тортур», який розглядав розстріл студентів, які вийшли протестувати проти хунти у 1973 році. Цей суд також засудив винуватцями тяжкі вироки. Таким чином, у грецькому випадку формула суспільної єдності, яка мала дуже важкі наслідки для винуватців, тим не менш об'єднала країну. На відміну від тієї самої Аргентини, Греція не є розділеною країною своєю диктаторське минуле. При цьому, єдиної універсальної формули

в усіх посттоталітарних країнах не існує. Те, що працює в одній країні, не обов'язково працює в іншій.
Вивчення світових диктаторів має навчити, якщо це взагалі можливо, найбільшій кількості країн – найголовніше, без винятку – це свобода економічна, політична, свобода слова і жодні зовнішні змови, дії «західних спецслужб» яким би то «арабську весну», чи то «революцію гвоздик» в Грузії або Майдан – не можуть скинути диктатуру. Лише тоді, коли варто сподіватися падіння тих, хто зібрався правити довічно.

Бібліографічні посилання:

1. Рейчел. Чи зникнуть диктаторські режими? [Електронний ресурс] / Рейчел. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrainian/vert_fut/2015/10/151012_vert_fut_will_dictators_disappear_v
2. Ленин В.И. К истории вопроса о диктатуре // В.И. Ленин. Полн. собр. соч., Т.41. – М.: Госполитиздат, 1960. – С. 107-108.
3. Шляхтун П.П. Політологія // П.П. Шляхтун. – К.: Либідь, 2002. – 576 с.
4. Шляхтун П.П. Диктатори 20 століття [Електронний ресурс] // 2011 – Режим доступу до ресурсу: <http://bigpicture.ru/?p=223412>.
5. История о том, как ушли из жизни самые жестокие диктаторы мира [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.publy.ru/post/8308>.

УДК 61.461.5:338.43

**О.П. Острініна, Г.П. Левченко,
Р.М. Безус, І.І. Вініченко, П.В. Волох**

Львівський державний аграрно-економічний університет

ПА» ЕКОНОМІКА РОСЛИННИЦТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: концептуальні засади формування «зеленої» економіки

Ключові слова: ґрунт, фотосинтез, азот, гумус, продуктивність, агроєкосистема.

Ключові слова: концептуальные основания формирования «зеленой» экономики

Ключові слова: почва, фотосинтез, азот, гумус, продуктивность, урожайность.

Ключові слова: soil, photosynthesis, nitrogen, humus, productivity, agroecosystem.

Форміційні ринкові процеси в сучасній системі аграрного виробництва України викликали істотні зміни у підходах до екологічної економіки рослинництва.

Важливими напрямів у рослинництві, який набуває все більшого значення, є система адаптивного вирощування культур. Еколого-економічна оптимізація технологій